

БЮДЖЕТНИЙ МЕХАНІЗМ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИКА БЮДЖЕТНОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

©2021 ОНИЩЕНКО С. В., БЕРЕЖНА А. Ю., ФІЛОНІЧ О. М.

УДК 336.143 : 336.15: 336.221
JEL Classification: H30; H77; H71

Онищенко С. В., Бережна А. Ю., Філоніч О. М.

Бюджетний механізм: методологічні підходи та практика бюджетної децентралізації

Поглиблено теоретичні підходи до формування бюджетного механізму як форми практичної реалізації бюджетної політики; досліджено бюджетну децентралізацію як бюджетного механізму регулювання та стимулювання в реаліях України та окреслено перспективні напрями запровадження бюджетного інструментарію. Механістичний концепт застосовано до бюджетних відносин, що стало підґрунтям для виокремлення основних ознак бюджетного механізму, визначення головних положень формування бюджетного механізму. Акцентовано увагу на взаємозв'язку бюджетної політики, що проявляється через діалектичну єдність бюджетної стратегії і тактики, та бюджетного механізму. Пропоновано визначати бюджетний механізм як систему заходів впливу на забезпечення мобілізації до бюджету оптимальних обсягів фінансових ресурсів, їх ефективного розподілу та раціонального використання з метою забезпечення макроекономічної збалансованості, сталого розвитку та збереження суверенітету держави, що визначено політикою держави. Складові елементи бюджетного механізму пропоровано об'єднати у відповідні підсистеми механізму, через які проявляються основні функції бюджетного механізму, спрямовані на досягнення поставленої мети. З метою дослідження підсистеми бюджетного механізму, а саме механізму регулювання, проаналізовано особливості прояву бюджетної децентралізації в Україні. Доведено, що запровадження принципу субсидіарності при побудові децентралізованої моделі міжбюджетних відносин унітарної України є на сьогодні оптимальним варіантом балансу між перевагами бюджетного федералізму та унітарною формою бюджетних відносин. Виявлено системні проблеми бюджетної децентралізації, а саме: децентралізація відбувається шляхом зміни відповідальних за виконання загальнодержавних функцій; не торкається механізмів автономії у прийнятті рішень щодо оподаткування та формування додаткових джерел надходжень місцевих бюджетів; законодавчо встановлені пільги при мобілізації місцевих податків значно знижують фінансові ресурси місцевих бюджетів; зберігається значна залежність місцевих бюджетів від державного; у регулюванні доходів місцевих бюджетів перевага надається трансфертним інструментам, і зменшується вага бюджетоутворюючих податків. З огляду на теоретичний конструкт теорії суспільного сектора, що обґрунтовує формування власних доходів місцевих бюджетів, та результати аналітичних досліджень бюджетного регулювання в Україні, підтверджено декларативність процесів бюджетної децентралізації та визначено необхідність удосконалення розподілу бюджетних повноважень з акцентом на фінансове самозабезпечення.

Ключові слова: бюджетний механізм, бюджетна політика, бюджетна модель, бюджетні методи, бюджетні інструменти, бюджетні важелі, бюджетна децентралізація, принцип субсидіарності, трансферти, місцеві податки.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2021-1-107-122>

Рис.: 5. **Бібл.:** 23.

Онищенко Світлана Володимирівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (просп. Першотравневий, 24, Полтава, 36011, Україна)

E-mail: k52@nupr.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6173-4361>

Scopus Author ID: 57202627758

Бережна Алла Юріївна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування, Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (просп. Першотравневий, 24, Полтава, 36011, Україна)

E-mail: allagb19@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0308-9851>

Філоніч Олена Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, проректор Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» (просп. Першотравневий, 24, Полтава, 36011, Україна)

E-mail: lenyciaglbuh@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5428-6794>

Scopus Author ID: 57202627399

UDC336.143 : 336.15: 336.221
JEL Classification: H30; H77; H71

Onyshchenko S. V., Berezhna A. Y., Filonych O. M. Budget Mechanism: Methodological Approaches to and the Practice of Budget Decentralization

Theoretical approaches to the formation of the budget mechanism as a form of practical implementation of budget policy are made more profound; budget decentralization as a budget regulating and stimulating mechanism in the current situation in Ukraine is studied and perspective directions of introducing various budget mechanism are outlined. The mechanistic concept was applied to budgetary relations, thus becoming the basis for highlighting the main features of the budget-

ary mechanism, determining the main provisions of forming the budgetary mechanism. Emphasis is placed on the relationship between budget policy, which is manifested through the dialectical unity of budget strategy and tactics, and the budget mechanism. The budgetary mechanism is defined as a system of measures aimed at influencing the mobilization of optimal funds, their efficient distribution and rational use in order to ensure macroeconomic balance, sustainable development and preservation of state sovereignty, as defined by state policy. It is suggested to integrate the constituent elements of the budgetary mechanism into the appropriate subsystems within its framework, through which the main functions of the budgetary mechanism aimed at achieving the goal are manifested. In order to study a subsystem of the budgetary mechanism, namely the regulatory mechanism, the peculiarities of the manifestation of budgetary decentralization in Ukraine are analyzed. It is proved that the introduction of the subsidiarity principle while constructing the decentralized model of inter-budgetary relations in the unitary Ukraine is currently the best option for it to find a balance between the advantages of budgetary federalism and the unitary form of budgetary relations. Systemic problems of budget decentralization have been identified, namely: decentralization occurs by bringing in new persons to act on the national level; it does not affect the mechanisms of autonomy in decision-making on taxation and the formation of additional sources of local budget revenues; statutory tax benefits for the local tax mobilization significantly reduce the financial resources of local budgets; local budgets remain significantly dependant from the state; in the regulation of local budget revenues, preference is given to transfer instruments, and the share of budget-generating taxes is reduced. Given the theoretical construct of the public sector theory, which gives grounds to the formation of local budget revenues, and the results of the research on budget regulation in Ukraine, budget decentralization processes are only proven to be pretentious, and the need to improve the division of budget authority is identified, while emphasis is made on financial self-sufficiency.

Keywords: budget decentralization, budget instruments, budget levers, budget mechanism, budget methods, budget model, budget policy, local taxes, subsidiarity principle, transfers.

Fig.: 5. **Bibl.:** 23.

Onyshchenko Svitlana V. – Doctor of Sciences (Economics), Professor, Professor of the Department of Finance, Banking and Taxation, National University «Yuri Kondratyuk Poltava Politechnic» (24 Pershotravnevyi Ave., Poltava, 36011, Ukraine)

E-mail: k52@nupp.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-6173-4361>

Scopus Author ID: 57202627758

Berezhna Alla Yu. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Taxation, National University «Yuri Kondratyuk Poltava Politechnic» (24 Pershotravnevyi Ave., Poltava, 36011, Ukraine)

E-mail: allagb19@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-0308-9851>

Filynych Olena M. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Pro-rector of the National University «Yuri Kondratyuk Poltava Politechnic» (24 Pershotravnevyi Ave., Poltava, 36011, Ukraine)

E-mail: lenyaciaglbuh@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-5428-6794>

Scopus Author ID: 57202627399

Вступ. Євроінтеграційні процеси вимагають проведення економічних реформ, у тому числі спрямованих на ефективне управління публічними фінансами. Реформування має спрямовуватись відповідно до державної політики, зокрема бюджетної політики. Бюджетна політика проявляється шляхом поєднання бюджетної стратегії і тактики. Бюджетна стратегія держави визначає цільові функції та завдання для розробки бюджетного механізму, який має забезпечувати макроекономічну збалансованість, довгостроковий сталий розвиток економіки заради підвищення добробуту населення та збереження суверенітету держави. Застосовуючи механістичний підхід до побудови бюджетної системи як складової фінансової системи держави, доцільним є розгляд бюджетного механізму. Бюджетний механізм як окремий варіант економічного механізму націлений на стимулювання ефективного соціально-економічного процесу та використовує для цього специфічні бюджетні методи, інструменти та важелі. Визначена сукупність і встановлений порядок взаємодії окремих складових бюджетного механізму націлені на досягнення певної мети, проявляються шляхом функціонування відповідних підсистем механізму. Одна з підсистем бюджетного механізму, що пов'язана з бюджетним регулюванням та стимулюванням, реалізується шляхом запровадження

заходів, способів, методів, інструментів бюджетної децентралізації. Прояви теоретичних настанов щодо бюджетної децентралізації різняться залежно від форми організації бюджетних відносин. Результати практичної реалізації бюджетної децентралізації в умовах унітарної України є неоднозначними та потребують вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розкриття змісту публічних фінансів на основі положень інституційної теорії, дослідження категорії бюджетного механізму знайшли відображення у працях зарубіжних і вітчизняних учених: Дж. Б'юкенена, А. Вагнера, П. Самуельсона, Дж. Кейнса, Дж. Стігліца, Р. Масгрейва, О. Барановського, О. Василика, І. Запатріної, М. Карліна, І. Луніної, В. Опаріна, Ю. Пасічника, Л. Тарангул, В. Федосова, І. Чугунова. Питання ефективної бюджетної політики та її прояви через специфічний механізми стали предметом наукових пошуків В. Борноса, З. Варналія, Г. Возняка, О. Кириленка, Л. Лисяк, С. Онищенко, О. Сунцової, А. Чухно, С. Юрія та ін. Цінними з наукової точки зору є ігровий підхід до економічних механізмів управління у дослідженнях Л. Гурвіца, Р. Майерсона, Е. Маскіна. Дослідження бюджетної децентралізації проводились С. Надал, Н. Спасів, О. Матвеевою, І. Нечаєвою з огляду на взаємозалежність доходів місцевих бюджетів і макрочинників; Ю. Ковбасюк, К. Ващенко,

В. Толкуновим, С. Чекурлій, О. Бориславською, І. Завєрюхою – з огляду на перспективи модернізації місцевого самоврядування з урахуванням європейського досвіду; Г. Наконечною, Н. Матвійчук, Я. Пилипенко – з огляду на перспективи реформування системи публічного управління. Визнаючи наукову цінність і практичну вагомість досліджень зазначених науковців, слід зазначити, що певне коло питань методологічного характеру та перспектив практичної побудови бюджетного механізму, з огляду на українські реалії процесів бюджетної децентралізації, потребують додаткових досліджень.

Мета роботи полягає у поглибленні теоретичних підходів до формування бюджетного механізму як форми практичної реалізації бюджетної політики; дослідженні бюджетної децентралізації як бюджетного механізму регулювання та стимулювання в реаліях України та формуванні перспективних напрямів запровадження бюджетного інструментарію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для досягнення цільових настанов функціонування економічних систем важливим є формування ефективних механізмів взаємодії складових у процесі використання ресурсів. Термін «механізм» є досить універсальним, що використовується у різних галузях. Механізм у загальному розумінні – це спосіб, що визначає порядок будь-якої діяльності, послідовності взаємодії певних ланок та елементів або внутрішню будову, сукупність станів і процесів, з яких складається певне явище. Так, у лінгвістиці досліджуються механізми вербального впливу, у біології – механізми регенерації, у соціології – механізми соціологізації, у механіці механізм розглядається як механічна система, що призначена для перетворення руху одного або декількох тіл на потрібний рух інших тіл. У загальному вигляді механізм (грец. μηχανή *mechané* – машина) являє собою спосіб (порядок, алгоритм) регулювання (формування, відтворення, досягнення) будь-якого процесу та/або функції. Таке визначення не підходить для опису соціально-економічних механізмів, але дозволяє виокремити основні ознаки механізму: механізм включає сукупність складових елементів, взаємопов'язаних і взаємодіючих між собою з огляду на необхідність досягнення встановлених цілей, завдань, тобто є складно організованою системою; результат запровадження механізму якісно відрізняється від ресурсів, що були використані у механізмі (наприклад, використання механічного важеля дозволяє переміщувати значні об'єкти, використовуючи при цьому незначні зусилля; використання економічного важеля – податкової пільги, дозволяє отримати зростання обсягів виробництва, без залучення додаткових ресурсів; застосування фінансового важеля – коефіцієнта використання позикових коштів, дозволяє регулювати (збільшувати) рівень капіталізації, ринкову вартість акцій компанії); механізм застосовується для досягнення відповідної мети (функціонал механізму зосереджений на визначеній послідовності дій та орієнтований на результат). Значимо ознаки, що сприяють підвищенню ефективності застосування механізму: мінімальна кількість елементів механізму підвищує ймовірність досягнення очікуваного результату; простота використання механізму знижує ймовірність похибки; здатність до самоорганізації дозволяє функціонувати механізму за умови відсутності управлінського впливу.

До економічної науки поняття механізму запроваджено у другій половині 60-х років минулого століття та набуло широкого розповсюдження. Як більшість соціально-економічних категорій механізм сприймається як сукупність елементів, що є взаємопов'язаними та взаємодіючими. Свого часу «господарський механізм соціального суспільства» Л. І. Абалкін визначив як складно структурований об'єкт, до якого входять такі компоненти: форми організації суспільного виробництва; форми господарських зв'язків; структура, форми, методи планування та господарського управління, у складі яких виокремлюються правові, соціально-економічні форми й методи; сукупність економічних важелів і стимулів впливу на виробництво і учасників господарської діяльності, за допомогою яких відбувається узгодження й стимулювання господарської діяльності [1]. Саме такий підхід визначив напрямок більшості наукових досліджень з питань економічного механізму на пострадянському просторі. У межах цього підходу механізм розглядається як сукупність економічних методів, способів, форм, інструментів, важелів впливу на економічні процеси та відносини. Достатньо поширеним є застосування поняття механізму для визначення системи регуляторів розвитку, тобто механізм представляється через реалізацію процесів управління системою. Словниково-довідник за редакцією С. Мочерного надає визначення механізму управління як свідомо організованого, цілеспрямованого й активного впливу різних суб'єктів управління на процес розвитку та функціонування суспільного способу виробництва, окремих його ланок [9]. Доречним є визначення механізму управління на макрорівні як сукупності форм, структур, методів і засобів управління, які об'єднані спільністю мети, за допомогою яких здійснюється узгодження суспільних, групових та особистих інтересів, забезпечується функціонування і розвиток підприємства як соціально-економічної системи [16]. Механізм досить часто називають рушійною силою розвитку, ототожнюючи його з одним надважливим ресурсом економічної системи. Має місце визначення механізму як сукупності ресурсів і способів їх з'єднання [19], при цьому ознаками економічного механізму є: механізм не існує без процесу, є складовою частиною процесу, налаштований на виконання процесних функцій; механізм не має власного управління та перебуває у стані очікування управління процесом; з'єднання механізму з управлінням є внутрішньою сутністю процесу. Такий підхід акцентує увагу на можливості механізму активувати позитивні перетворення, виступати каталізатором у забезпеченні реалізації поставлених перед системою завдань. Механістичний підхід до управління економічними системами розглядає механізм як систему взаємодії керованої та керуючої системи. Таким чином, підтверджується можливість і необхідність механістичного підходу до управління економічними системами. Новий погляд на механізм в економіці висвітлено в сучасній концепції економічних механізмів авторитетними вченими – Лео Гурвіцем, Роджером Майерсоном, Еріком Маскіним, які отримали у 2007 році Нобелівську премію з економіки за «видатний вклад в теорію економічних механізмів» [17]. Теорія економічних механізмів досліджує можливість створення системи взаємодії між агентами, метою яких є отримання максимального ефекту від своєї діяльності.

Цей науковий напрям є пов'язаним з теорією ігор (у межах якої розглядаються економічні системи, що мають задані параметри функціонування, та аналізується діяльність суб'єктів, які вимушені взаємодіяти один з одним, з огляду на умови, що визначені системами). На думку Лео Гурвица, механізм – це взаємодія між суб'єктами і центром, що складається з трьох стадій: кожен суб'єкт у приватному порядку посилає центру повідомлення; центр, одержавши всі повідомлення, обчислює передбачуваний результат; центр повідомляє результат і, за необхідності, перетворює його в життя. Науковці сформулювали найбільш загальне визначення механізму, яке можна застосовувати до будь-якої взаємодії між економічними об'єктами, розглядаючи таку взаємодію як стратегічну гру, а власне сам формат гри є механізмом. У такому контексті механізм – це процедурно окреслені дії, правила, норми поведінки, що застосовують гравці (суб'єкти економічних взаємодій) для досягнення прогнозованого результату, якого мають досягти. В економіці використовується велика кількість типів механізмів управління – господарський, економічний, ринковий, соціальний, організаційний, організаційно-економічний, фінансовий, податковий, бюджетний тощо. За результатами термінологічного та контент-аналізу сутності розглянутих авторських дефініцій в економічній науці можна говорити про високий ступінь їх термінологічної невизначеності, яка не сприяє об'єктивності наукових пошуків, не дозволяє сформулювати адекватний термінологічний апарат, вносить плутанину в процес формалізації об'єктів, знижує достовірність не лише економічних досліджень, а й опосередковано впливає на якість життя людей.

Якщо розглядати визначення бюджетного механізму, запропоноване науковцями, можна засвідчити, що вони не протирічають наведеним вище підходам до визначення поняття механізму, але акцентують увагу на специфічній природі методів, інструментів, що властиві такому типу механізмів. Для більшості визначень бюджетного механізму характерними є такі ознаки, як системність; орієнтація на позитивний результат; вплив на фінансові аспекти діяльності об'єкта (оскільки сферою застосування такого типу механізму є відносини, пов'язані із формуванням і використанням бюджетних фондів). Бюджетний механізм можна характеризувати з огляду на різні ознаки, такі як: сукупність форм, методів, важелів та інструментів використання державного бюджету і впливу на соціально-економічний розвиток [10]; систему економічних заходів впливу на забезпечення мобілізації оптимальних обсягів фінансових ресурсів бюджету, їх найефективнішого розміщення і найекономішнього використання з метою забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства, визначеного економічною політикою держави [2]; практичне використання бюджету для здійснення фінансової політики в державі [7]; сукупність способів і форм організації бюджетних відносин, що застосовуються суспільством з метою розв'язання соціально-економічних проблем розвитку країни [11]; систему встановлених державою форм і методів організації бюджетних відносин, зовнішню оболонку бюджету, що виявляється у бюджетній практиці [22]; інструмент приведення бюджетної системи відповідно до зовнішнього середовища, що постійно змінюється, через

застосування конкретних форм і методів бюджетного регулювання [21].

Узагальнено бюджетний механізм проявляється через систему встановлених державою форм, методів організації бюджетних відносин та руху бюджетних потоків відповідно до бюджетної політики. Зміни окремих елементів механізму відбуваються у зв'язку з вирішенням різноманітних тактичних завдань, тому бюджетний механізм чуттєво реагує на всі особливості стану в економіці і соціальній сфері. Основу бюджетної політики як інструменту державного регулювання економіки визначають стратегічні напрями соціально-економічної політики держави (оскільки визначають обсяги та структуру фінансових ресурсів, що мобілізуються державою, та пріоритети їх використання через бюджетну систему) [12]. Бюджетна політика як фінансова категорія включає систему відносин, заходів і дій органів державної влади у сфері управління бюджетними процесами на основі концепції розвитку бюджетної системи з метою досягнення суспільного соціально-економічного ефекту та, з огляду на безпековий аспект, має бути зорієнтована на стимулювання розвитку реального сектора економіки [6; 14]. Бюджетна політика спрямовується на оптимізацію та раціоналізацію формування доходів і використання державних фінансових ресурсів через бюджетну систему, підвищення ефективності державних інвестицій у економіку, узгодження інтересів держави та регіонів у сфері міжбюджетних відносин, регулювання державної заборгованості та забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу. Теоретичний концепт зв'язку бюджету та бюджетної політики розкривається через співвідношення базису та надбудови – бюджетні відносини є основою бюджетної політики, визначають її зміст. Бюджетні відносини є об'єктивними (не залежать від свідомості), а бюджетна політика є продуктом, формою свідомої діяльності людей. Бюджетна політика не може змінювати зміст бюджетних відносин, поряд з цим залежить від економіки та впливає на неї одночасно. При формуванні бюджетної політики мають дотримуватися такі умови: урахування об'єктивних економічних законів та закономірностей розвитку суспільства; урахування поточного стану соціально-економічного розвитку та наявних стійких тенденцій розвитку країни; урахування поточного етапу розвитку суспільства як громадянського; урахування факторів зовнішнього впливу (стан міжнародної фінансово-економічної ситуації з огляду на глобалізаційні процеси); запровадження позитивного досвіду інших країн; комплексний підхід при формуванні заходів бюджетної політики у нерозривному зв'язку із кредитною, валютною, податковою, тарифною, фінансовою політикою тощо.

Бюджетна політика потребує правового оформлення, тобто законодавчо-нормативних актів, у яких будуть зазначені обсяги, форми та методи формування бюджету як фонду фінансових ресурсів, форми організації міжбюджетних відносин, методи й інструменти фінансування бюджету з урахуванням результатів оцінки фіскальних ризиків. Розглядаючи бюджетну політику як систему науково обґрунтованих і законодавчо визначених засад (функцій, принципів, методів, показників, інструментів) і заходів щодо удосконалення розвитку взаємовідносин між різними

ланками бюджету для оптимального збалансування його параметрів з урахуванням бюджетних пріоритетів з метою забезпечення ефективного виконання державою головних її функцій [18], слід зазначити, що поряд із законодавчо-правовим забезпеченням бюджетної політики (комплекс правових документів та нормативно-законодавчих актів, що регламентують бюджетні відносини) мають значення інформаційне забезпечення (система інформаційного забезпечення управління державними фінансовими потоками, що базується на сучасних інформаційних технологіях) та організаційне забезпечення (система органів державного управління, які формують і реалізують бюджетно-податкову політику). Заходи бюджетної політики формуються як комплекс дій, які можуть запроваджуватись у законодавчому порядку органами виконавчої влади з метою покращання виконання показників бюджетної політики у плановому періоді. Головною метою бюджетної політики є створення державою необхідних економічних, правових та організаційних засад щодо підвищення ролі бюджету як інструменту формування оптимального розподілу ресурсів між ланками бюджетної системи для ефективного її розвитку, спрямованого на економічне зростання та підвищення життєвого рівня населення (відповідно до соціальних стандартів). За цих умов активний вплив бюджетної системи на фінансові зв'язки і потоки між різними секторами економіки виступає необхідною умовою для забезпечення економічного зростання. Визначення основних напрямів мобілізації та використання бюджетних ресурсів на стратегічну перспективу та поточний період обумовлює добір відповідних способів, методів, інструментів досягнення поставлених цілей. Завданням бюджетної політики є забезпечення умов сталого економічного зростання на основі підвищення ефективності участі держави в розподілі та перерозподілі фінансових ресурсів в економіці країни, оптимізації розподілу валового внутрішнього продукту між галузями економіки, адміністративно-територіальними утвореннями, соціальними групами. Досягнення зазначеного вимагає подальшого удосконалення бюджетної політики за такими основними напрямками: створення ефективної системи управління і регулювання бюджетними ресурсами; забезпечення ефективного функціонування податкової системи, мобілізації бюджетних доходів в обсягах, визначених відповідно до вимог податкового законодавства, удосконалення системи оподаткування; управління фіскальними ризиками (включаючи умовні зобов'язання та квазіфіскальні операції); формування ефективної системи бюджетних видатків, орієнтованої на стимулювання економічного зростання, в тому числі інвестиційної активності (збільшення частки нагромадження у національному доході), скорочення непродуктивних витрат; здійснення структурних реформ у соціальній сфері; удосконалення бюджетного процесу й упорядкування бюджетних процедур; створення системи дієвого фінансового, бюджетного контролю; реформування міжбюджетних відносин у напрямку бюджетної децентралізації; забезпечення ефективного управління державною заборгованістю.

Бюджетна політика проявляється через практичну діяльність держави з організації бюджетних відносин, мобілізацію та використання бюджетних ресурсів з огляду на стратегічні та тактичні перспективи та пріоритети.

Отже, до основних складових бюджетної політики відносять бюджетну стратегію і бюджетну тактику. Бюджетна стратегія у діалектичній єдності з бюджетною тактикою становлять бюджетну політику держави. Бюджетна тактика спрямована на розв'язання завдань конкретного етапу розвитку держави, оперативного управління бюджетними ресурсами, удосконалення міжбюджетних відносин. Завдання бюджетної тактики полягає у добірї оптимальних управлінських рішень у конкретній ситуації, наприклад, вибір методів та інструментів бюджетного регулювання в конкретний період розвитку бюджетної системи. Бюджетна тактика є формою реалізації бюджетної стратегії, комплексом адаптивних заходів впливу держави на стан функціонування бюджетних взаємовідносин з метою досягнення ними показників-параметрів, що визначені завданнями бюджетної стратегії. Тактичні дії держави відображаються у бюджетному законодавстві, набуваючи форму бюджетних програм, щорічних бюджетів. Бюджетна тактика залежить від конкретних, поточних дій держави, може бути самостійною, відмінною від бюджетної стратегії, яка формується під впливом політичних та ідеологічних засад. У разі відмінності векторів бюджетної тактики та стратегії відбувається гальмування, обмеженість процесів розвитку, неузгодженість дій окремих інституцій державної влади, управління та органів місцевого самоврядування. Бюджетна стратегія розрахована на перспективу та зумовлює розв'язання глобальних завдань, які визначаються загальнонаціональною стратегією соціально-економічного розвитку країни. Бюджетна стратегія держави націлена на розробку бюджетного механізму, який має забезпечувати макроекономічну збалансованість, довгостроковий сталий розвиток економіки заради підвищення добробуту населення та збереження суверенітету держави. Процес розробки бюджетної стратегії в Україні за наявних умов наражається на серйозні труднощі, подолання яких вимагає фундаментальних наукових досліджень. Основою розробки бюджетної стратегії є бюджетне прогнозування, яке має: розраховувати майбутній вплив поточних рішень, програм (аналіз впливу); визначити й аналізувати можливості збалансування доходів і видатків (аналіз дефіциту); враховувати оцінювання ризиків прийняття тих чи інших бюджетних рішень (аналіз ризиків). Бюджетна політика через прояв напрямів і пріоритетів у системі державного регулювання економічного розвитку виконує такі функції: регулюючу – розподіл і перерозподіл ВВП через доходи та видатки бюджету; стимулюючу – забезпечення економічного розвитку окремих галузей та сфер за допомогою використання стимулів і пільг у системі оподаткування, державного інвестування, кредитування; контролюючу – здійснення аналізу та контролю за виконанням затверджених бюджетних показників.

Практична реалізація бюджетної політики забезпечується за допомогою бюджетного механізму. Економічну сутність бюджетного механізму можна розглядати, з одного боку, через відображення внутрішньої організації функціонування фінансових ресурсів (бюджетний механізм як процес функціонування бюджетних коштів), з іншого, через відображення зовнішнього впливу бюджету на стан економіки (бюджетний механізм – сукупність методів і форм, інструментів і важелів впливу на стан і розвиток економіки).

За організаційною будовою бюджетний механізм є складною структурованою формою цілеспрямованої взаємодії організаційних і методологічних заходів: бюджетних методів, бюджетних інструментів і бюджетних важелів, що діють на правовій основі і забезпечують транспарентне функціонування бюджетної системи в економіці держави, їх практичне застосування для виконання цілей і завдань, окреслених бюджетною політикою. Таким чином, бюджетний механізм можна визначити як систему заходів впливу на забезпечення мобілізації до бюджету оптимальних обсягів фінансових ресурсів, їх ефективного розподілу та раціонального використання з метою забезпечення макроекономічної збалансованості, сталого розвитку та збереження суверенітету держави, що визначено політикою держави. Функціонування бюджетного механізму характеризується кількісними (обсяг фінансових ресурсів, що мобілізується та використовується бюджетною системою для виконання цілей та завдань визначених бюджетною політикою) та якісними (алгоритми, порядки, регламенти формування та використання фінансових ресурсів із застосуванням бюджетних інструментів) характеристиками. Складовими елементами бюджетного механізму є: організаційні моделі та форми (моделі бюджетних відносин у межах визначеної форми бюджетного устрою; для України – децентралізована модель у межах бюджетного унітаризму); методи бюджетного планування, забезпечення, регулювання (бюджетне прогнозування, програмування, планування, кошторисне фінансування, бюджетне інвестування, бюджетне кредитування, бюджетне субсидіювання, бюджетне резервування, бюджетне запозичення, бюджетний контроль); бюджетні інструменти (бюджетні програми, прогнози, розписи, кошториси, плани, бюджетні запити; фіскальні інструменти – податки, збори, внески; міжбюджетні трансферти: дотації, субсидії, субвенції; бюджетні норми та нормативи, фінансові норми: ставки і мінімальний розмір заробітної плати, ставки податків, зборів, соціальних внесків, проценти за кредит; матеріальні норми і нормативи: норми витрат на харчування у закладах освіти й охорони здоров'я, норми витрат на медикаменти, освітлення, водоспоживання тощо; норми витрат бюджетних установ, що встановлюються центральними органами управління (ліміти); норми та нормативи, що характеризують пропорції економічного та соціального розвитку, бюджетні призначення, бюджетні зобов'язання, бюджетні асигнування; форми та види контрольних заходів); бюджетні (бюджетно-податкові) важелі (бюджетні видатки: пріоритети зміни структури видатків, питома вага видатків на економічний розвиток, соціальний захист тощо; кредитування за рахунок бюджету, надання гарантій за кредитами, бюджетні інвестиції; обмеження розміру дефіциту бюджету, способи фінансування бюджету, пріоритети бюджетних запозичень; податкове навантаження: ставки податків, зборів, бюджетні відшкодування; податкові преференції та пільги: зменшення ставки, зміна бази оподаткування, звільнення від оподаткування окремих операцій та/або платників; альтернативні режими оподаткування: спрощена система оподаткування, вільні економічні зони; зміна строків сплати податків: відстрочення, розстрочення платежів; санкції: штрафи, пені, скасування пільгового режиму оподаткування, зупинення бюджетного

фінансування, компенсація бюджетних втрат внаслідок нецільового використання бюджетних коштів).

Різні форми організації, бюджетного забезпечення, методи й інструменти бюджетного регулювання, бюджетні важелі, стимули та санкції можна об'єднати у відповідні підсистеми механізму, через які проявляються основні функції бюджетного механізму, спрямовані на досягнення поставленої мети (забезпечення та організації бюджетних відносин та руху бюджетних коштів; регулювання, стимулювання економічних і соціальних процесів у державі; обліку та контролю за діями влади щодо використання мобілізованих до бюджету фінансових ресурсів): механізм забезпечення (охоплює стадії бюджетного процесу – бюджетного прогнозування та планування); механізм організації (на стадії виконання бюджетів за доходами та видатками); механізм регулювання та стимулювання (реалізується на стадіях планування та виконання бюджетів за доходами, видатками, кредитуванням, фінансуванням); механізм обліку та контролю (включає аналітичні, облікові та контрольні заходи, що застосовуються на всіх стадіях бюджетного процесу). Вищенаведені складові бюджетного механізму наведені на рис. 1.

Бюджетний механізм розкриває і зумовлює рух бюджетних потоків у межах бюджетної системи країни, опосередковує взаємовідносини між її різними рівнями, при цьому виокремлюють зовнішні бюджетні потоки (вхідні та вихідні) та внутрішні бюджетні потоки, що відображають розподіл і перерозподіл доходів і видатків між бюджетами. Залежно від економічної сутності різних груп бюджетних відносин у структурі бюджетного механізму можна виділити такі блоки: законодавчий блок механізму (формування законодавчої бази щодо дохідних і видаткових повноважень держави та органів місцевого самоврядування); прогнозно-плановий блок механізму (охоплює перші три стадії бюджетного процесу, спрямований на збалансування потреби та можливостей); блок соціальних зобов'язань (механізми бюджетного забезпечення державних соціальних гарантій через бюджетні норми, нормативи, соціальні стандарти); блок міжбюджетного регулювання (механізми розподілу фінансових ресурсів та зобов'язань між ланками бюджетної системи, фінансове вирівнювання податкоспроможності з метою збалансування бюджетної системи); блок державної заборгованості (організація процедур управління державною заборгованістю).

Залежно від сутності різних груп управлінських дій, що наявні у бюджетному процесі, у структурі бюджетного механізму можна виділити такі підсистеми:

- механізм управління бюджетним процесом і бюджетними відносинами (включає нормативно-правове забезпечення бюджетної політики, організаційно-управлінське, інформаційно-аналітичне забезпечення бюджетної політики, моніторинг, аналіз для прийняття та коригування управлінських рішень);
- механізм формування бюджетних ресурсів (включає всі можливі способи мобілізації фінансових ресурсів до бюджетної системи (на основі фіскальної політики, шляхом формування власних надходжень бюджетних установ, шляхом

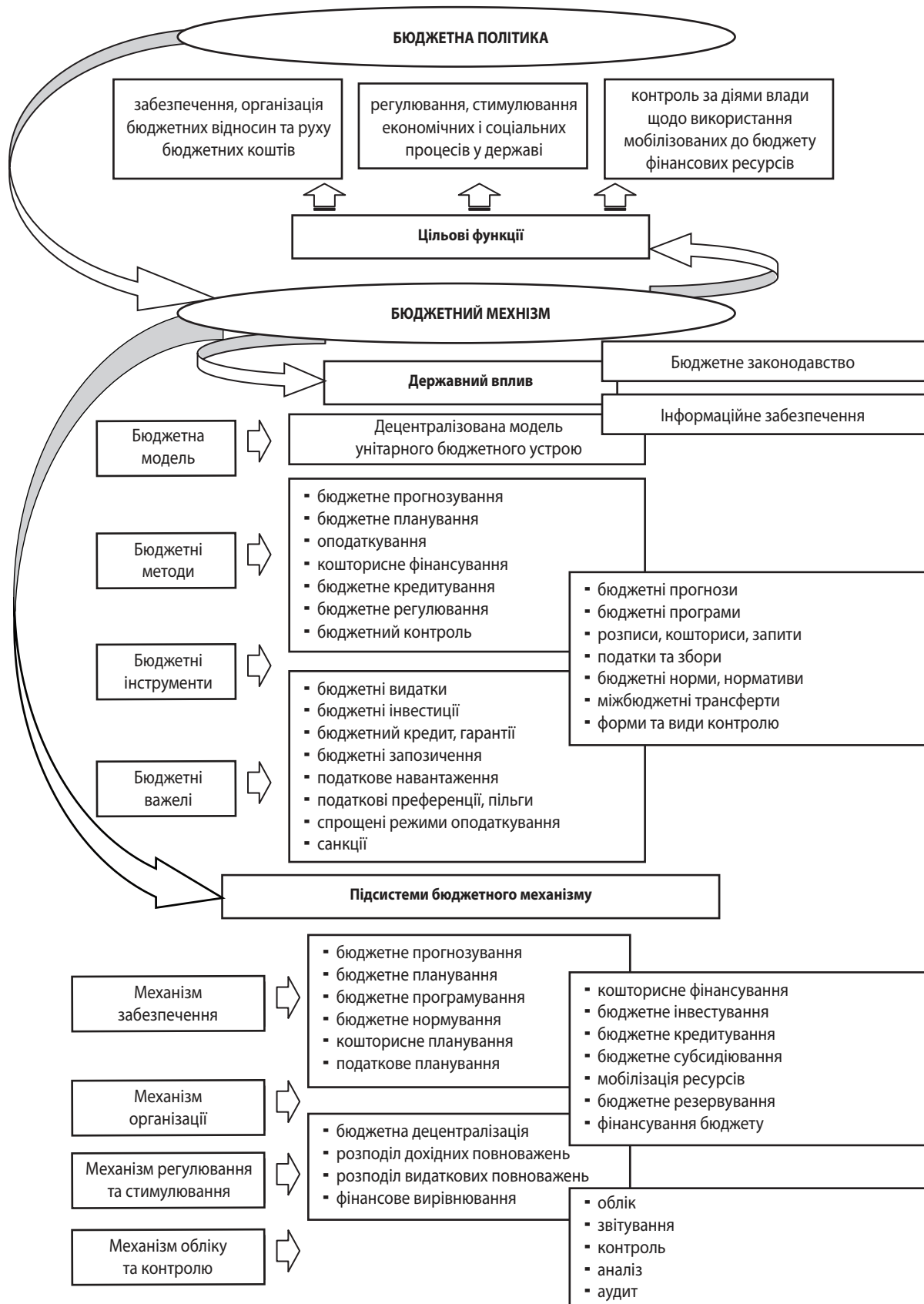

Рис. 1. Складові бюджетного механізму

Джерело: побудовано авторами

продажу (приватизації) державних активів, кредитування (бюджетного запозичення), емісії) із зазначенням пріоритетних з огляду на поточну економічну ситуацію в країні та політичні цілі щодо фінансової системи в цілому; з метою визначення обсягу бюджетних ресурсів, необхідних учасникам бюджетного процесу для виконання покладених на них функцій, використовуються такі інструменти, як бюджетні запити (заявлений прогнозний обсяг коштів, необхідних для діяльності бюджетної установи) та бюджетні лімітні довідки (інформаційно-аналітичні обґрунтування регулювання відповідності потреб у бюджетних коштах і ресурсних можливостей їх задоволення);

- механізм розподілу бюджетних ресурсів (включає принципи, методи, інструменти розподілу дохідних повноважень між ланками бюджетної системи – власні, закріплені та регулюючі доходи бюджетів; форми та способи бюджетного регулювання з огляду на необхідність проведення фінансового вирівнювання бюджетної спроможності суб'єктів бюджетних правовідносин);
- механізм використання бюджетних ресурсів (включає принципи, методи й інструменти розподілу видаткових повноважень між ланками бюджетної системи з урахуванням відомчої підпорядкованості та територіального розташування об'єктів фінансування та реалізації принципу субсидіарності шляхом: групування видатків на три види залежно від меж охоплення споживачів, характеру суспільної послуги та джерела фінансування; групування видатків місцевих бюджетів за трьома групами; включає методи, форми та інструменти бюджетного фінансування видатків: кошторисне фінансування, бюджетне кредитування, трансфертне фінансування);
- механізм контролю та аналізу використання бюджетних ресурсів (включає сукупність аналітичних прийомів, методів та інструментів для оцінки стану бюджетної системи на основі облікової, статистичної інформації, сукупність способів форм фінансового контролю з огляду на необхідність проведення коригування управлінських дій, упередження бюджетних правопорушень на всіх стадіях бюджетного процесу);
- Інформаційне супроводження управлінських, організаційних, контрольних дій є важливим у забезпеченні транспарентності управління бюджетною системою, бюджетним процесом. Вивчення питань забезпечення транспарентності управління публічними фінансами з акцентом на суспільну корисність електронних платформ з інформацією про використання публічних коштів, формування ресурсів системи публічних фінансів (e-data, spending, prozorro, e-contract), презентацією бюджетних показників з інтерактивними можливостями (openbudget) є предметом іншого дослідження [3].

Вважаємо за доцільне зупинитися на дослідженні такої підсистеми загального бюджетного механізму, як механізм регулювання, який реалізується шляхом збалансування бюджетних повноважень і фінансового вирівнювання. Реформування фінансових відносин шляхом розподілу повноважень (у тому числі бюджетних) між рівнями влади вимагає формування відповідного механізму практичної реалізації, який досить часто називають бюджетною децентралізацією. Бюджетна децентралізація розглядається як система відносин, що виникає між різними рівнями влади в процесі розподілу повноважень щодо прийняття управлінських рішень по формуванню та використанню бюджетних ресурсів [8]; як підґрунтя для створення реальних умов децентралізації влади в цілому, для забезпечення ключових європейських стандартів незалежності місцевих органів влади від «центру» [13]; як дієвий спосіб забезпечення фінансової автономії та фінансової стійкості місцевих органів влади [15]; як важіль забезпечення фінансової безпеки держави [4].

Значна кількість наукових досліджень із питань бюджетної децентралізації зорієнтована на пошук способів балансування місцевих бюджетів і розгляд моделей міжбюджетних відносин в умовах унітарного та федеративного бюджетного устрою. Враховуючи позицію науковців, що визначають бюджетний федералізм базовою методологією формування бюджетної політики на місцевому рівні, зазначимо, що модель організації бюджетних відносин пов'язана із формою бюджетного устрою, яка, своєю чергою, визначається формою державного устрою. При побудові міжбюджетних відносин в Україні було прийнято децентралізовану модель, як і в інших країнах із перехідною економікою. Децентралізована модель міжбюджетних відносин може запроваджуватися з використанням як унітарної, так і федеративної форми міжбюджетних зв'язків. Пошук оптимального варіанта у побудові децентралізованої моделі міжбюджетних відносин унітарної України між перевагами федералізму, який дає змогу забезпечити максимально допустиму самостійність місцевих органів влади у бюджетному процесі, та унітарною формою міжбюджетних відносин як гаранта суверенітету країни і стабільності в регіонах, відповідно до їх фінансових можливостей, привів до запровадження принципу субсидіарності в межах унітарної форми бюджетного устрою [20, с. 360]. Головною проблемою створення оптимальної форми міжбюджетних відносин, за якої б вирішувалися проблеми фіскальних дисбалансів між адміністративними одиницями, є встановлення такого рівня децентралізації видаткових повноважень і повноважень щодо мобілізації доходів, який би відповідав політичним та економічним інтересам місцевого самоврядування та держави в цілому.

Розроблена в роботах Р. Масгрейва, Ч. Тібо, У. Оутса теорія фіскального федералізму раніше вважалася притаманною лише країнам із федеративною формою державного устрою. Фіскальний федералізм розглядається як метод побудови міжбюджетних відносин, що ґрунтується на чіткому розмежуванні видаткових повноважень і доходних джерел між рівнями управління, тобто для застосування принципів фіскального федералізму передбачається наявність, принаймні, ще одного рівня управління,

крім загальнодержавного. Однак із розвитком процесів децентралізації владних повноважень, передачею органам місцевого самоврядування нових управлінських функцій принципи фіскального федералізму почали запроваджуватися і в унітарних країнах. Ця теорія стала ефективним засобом реагування на сучасні вимоги поглиблення фіскальної децентралізації та збільшення фінансової автономності регіонів. Водночас слід зауважити, що в Україні ще не вироблено власних критеріїв застосування фіскального федералізму, які враховували б як досвід інших країн, так і національні потреби й особливості. В унітарних і федеративних країнах існують різні обмеження та можливості для регулювання міжбюджетних відносин. Важливою є відмінність між фіскальними системами та структурою управління (за федеративної системи конституційно закріплені права за центральним урядом та субнаціональними органами управління). Ступінь децентралізації може значно різнитися як в унітарних, так і федеративних країнах. У країнах з унітарним державним устроєм (Франція, Філіппіни, Китай, Індонезія, Велика Британія) спостерігається велике розмаїття методів урахування інтересів регіонів. Так, у Франції отримання місцевою владою значної фіскальної автономії супроводжується існуванням достатньо відпрацьованого механізму фінансового вирівнювання. Органи місцевого самоврядування одержують надходження як з місцевих податкових джерел, так і у формі цільових субсидій з центру. Сума перерахувань визначається за допомогою формули, що дозволяє компенсувати індивідуальні особливості податкової бази території і включає поряд з критеріями порівняної потреби (загальна протяжність автомобільних доріг, чисельність школярів тощо) також показники чисельності населення і спеціальні поправки, які полегшують перехід від попередньої системи розподілу податкових надходжень до перерахованих за формулою. У Китаї, унітарній державі з великою кількістю провінцій, фіскальна система функціонує скоріше як федеративна. У розподілі податкових надходжень між провінціями на зміну універсальному підходу, заснованому на єдиній формулі розподілу з акцентом на вирівнювання міжрегіональних відмінностей, прийшов підхід, для якого характерними є численні переговори і надання додаткових цільових субсидій провінціям на індивідуальній договірній основі. За такої системи визначена вихідна величина (квота) податкових надходжень повинна передаватися до центрального уряду, а всі податки понад цю квоту провінція або місто можуть залишати собі. Така система не вирішує головну проблему, пов'язану з децентралізацією, а саме проблему втрати центром гнучкості у використанні механізмів податкової політики для досягнення макроекономічних цілей, не враховує можливі конфлікти інтересів провінцій і центру. У країнах з федеративним устроєм (Швейцарія, Австралія, Канада, Індія, Малайзія) розмежування фіскальних повноважень уже склалось і зафіксовано законодавчо, а у випадку виникнення конфлікту існують спеціальні механізми врегулювання розбіжностей. Кожна з федеративних країн, поряд із загальними для федерації особливостями, має відмінності в підходах до задоволення регіональних вимог [20, с. 461]. Прогресивність децентралізації демонструють країни, що мають високий ступінь бюджетної децентралі-

зації та стабільні макроекономічні показники (Німеччина, Австрія, США, Канада), що є результатом політично коректних, соціально та економічно виправданих правил і механізмів узгодженого розподілу повноважень і ресурсів між рівнями державно-територіального управління. У країнах Центральної та Східної Європи з транзитивною економікою процес бюджетної децентралізації триває із протиріччями. Найбільш значні здобутки є у країнах (Польщі, Угорщині, Чехії, Латвії, Естонії), які послідовно та ефективно вирішували питання забезпечення реальної автономії формування дохідної частини місцевих бюджетів. З огляду на європейську практику можна визначити такі складові бюджетної децентралізації: децентралізація доходних повноважень (закріплення за місцевим самоврядуванням переліку власних доходів і права самостійно встановлювати та/або регулювати їх розміри); децентралізація видаткових повноважень (закріплення за місцевим самоврядуванням зобов'язань щодо виконання встановлених завдань і функцій та/або делегованих центральним рівнем влади завдань); процесуальна та організаційна самостійність (право самостійно формувати, затверджувати, виконувати бюджети, кошториси та забезпечувати звітність).

Практична реалізація процесів децентралізації в Україні – передачі повноважень та фінансів від державної влади органам місцевого самоврядування – триває з 2014 року (перший етап – 2014–2018 рр., другий етап – 2019–2021 рр.). Державна політика України у сфері місцевого самоврядування орієнтована на інтереси жителів територіальних громад, відображена у Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади (схваленої розпорядженням КМУ від 01.04.2014 № 333р), ґрунтується на положеннях Європейської хартії місцевого самоврядування. Політична й економічна самостійність місцевих органів влади вважається важливим критерієм демократизації суспільства, а фінансова самостійність забезпечується реалізацією таких принципів Європейської хартії: достатність власних фінансових ресурсів місцевих органів самоврядування та їх відповідність до наданих повноважень; формування частини надходжень за рахунок місцевих податків та зборів; захист економічно слабких органів місцевого самоврядування шляхом запровадження фінансового вирівнювання; надання фінансової підтримки без звуження самостійності місцевої політики. Для реалізації положень Концепції необхідно було змінити окремі положення Конституції України (щодо утворення виконавчих органів обласних та районних рад, реорганізації місцевих державних адміністрацій в органи контролю-наглядового типу, визначення адміністративно-територіальної одиниці – громади), а також сформувати пакет нового законодавства. Зміни до Конституції щодо децентралізації прийняті не були (під впливом політичних чинників), але законодавчі ініціативи фінансового характеру найшли практичне втілення у змінах до Бюджетного кодексу, Податкового кодексу України (щодо фінансової децентралізації), ініціативи інституційного характеру реалізовано прийняттям низки спеціальних законодавчих актів. Децентралізована модель у межах унітарного бюджетного устрою започаткувала нові механізми фінансового забезпечення місцевих бюджетів, які мали

отримати певну автономію і незалежність від державного бюджету. На другому етапі визначальним стало створення фінансово спроможного базового рівня місцевого самоврядування, що має бути підґрунтям реформ у сфері охорони здоров'я, освіти, культури, соціальних послуг, енергоефективності тощо; зміна територіального устрою на рівні районів; чітке розмежування повноважень та функцій контролю різних рівнів управління; розвиток форм місцевої демократії громад (шляхом прийняття відповідних законопроектів). Мешканці громад мають бути забезпечені механізмами, інструментами впливу на місцеву владу та участі у прийнятті рішень, а розмежування повноважень між рівнями управління має проводитись за принципом субсидіарності. Ефективність державної політики трансформації системи публічної влади з огляду на необхідність посилення та розкриття потенціалу регіонів підтверджується досвідом зарубіжних країн.

Висока фінансова самостійність місцевих бюджетів забезпечується за рахунок власних доходів, що підтверджується досвідом європейських країн. Високий рівень фінансової автономії 70–98 % (Австрія, Швейцарія, Швеція, Фінляндія, Норвегія), 55–70 % (Бельгія, Данія, Франція) забезпечується за рахунок місцевих податків і місцевих надбавок до загальнодержавних податків. Найбільш вагомими є майнові податки (у Великій Британії податок на майно складає 99 % податкових надходжень місцевих бюджетів, у Франції – 30 %) та місцеві прибуткові податки (у Швеції муніципальний прибутковий податок з громадян складає до 70 %, Данії – понад 40 %, Норвегії – понад 35 %). Водночас у багатьох європейських країнах основним джерелом формування доходів місцевих бюджетів є трансферти з центрального бюджету (в Ірландії, Італії, Португалії трансферти складають до 60–80 % поточних доходів) [5, с. 121, 174, 135]. Узагальнюючи, зауважимо так: податок на нерухоме майно як елемент місцевого оподаткування є присутнім у всіх країнах (домінує у федеративних країнах), але його вагомість залежить від підходів до визначення податкової бази; найбільш бюджетоутворюючими на місцевому рівні є прями податки на доходи (особисті або корпоративні); країни з унітарним бюджетним устроєм здебільшого акцентують увагу на місцевих податках, ніж федеративні країни; є пряма залежність між питомою вагою місцевих податків у загальній податковій системі та рівнем власних місцевих видаткових повноважень; значна питома вага місцевих податків у сукупних податкових надходженнях є підтвердженням акценту місцевих органів влади на прибутковий податок. У теорії суспільного сектора можна виокремити теоретичний конструкт, що обґрунтовує формування власних доходів місцевих бюджетів. Так, за локальні суспільні послуги мають сплачувати ті, хто ними користується (принцип територіальної відповідності); формою плати за послуги є податкові платежі (принцип еквівалентності); при фінансуванні місцевих послуг шляхом запровадження податкових інструментів необхідно дотримуватися співвідношення між корисністю суспільного блага та витратами на його надання (принцип ефективного розміщення ресурсів). За таких умов місцеві податки можна розглядати як податки, що забезпечують самоокупність локальних (місцевих) благ (суспільних послуг) на місцево-

му рівні. Недоліком такого конструкту є значний рівень узагальнення – не враховує всього різноманіття місцевих суспільних послуг, у тому числі суспільних послуг, що є проявом зовнішніх ефектів, а отже, їх фінансування недоречно залишати у зоні відповідальності органів місцевого самоврядування (послуги сформованої технічної, соціальної інфраструктури).

Реальний стан бюджетної децентралізації в Україні свідчить про системні проблеми. Так, децентралізація відбувається шляхом зміни відповідальних за виконання загальнодержавних функцій (делегування окремих видаткових повноважень від центрального рівня на місця з наданням відповідного фінансового підкріплення у формі міжбюджетних трансфертів (медична субвенція, освітня субвенція) та не торкається механізмів автономії у прийнятті рішень щодо оподаткування та формування додаткових джерел надходжень місцевих бюджетів. Зберігається значна залежність місцевих бюджетів від державного, що підтверджує недосконалість розподілу бюджетних повноважень і декларативність процесів бюджетної децентралізації. Наявна проблема з формуванням і збільшенням дохідної частини місцевих бюджетів з огляду на загальну економічну ситуацію та територіальну диференціацію рівня економічно-соціального розвитку окремих територіальних утворень.

Для оцінки рівня бюджетної децентралізації скористаємося показниками, що визначають частку власних доходів, видатків місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) в аналогічних показниках зведеного бюджету країни. Протягом 2014–2020 років коефіцієнт децентралізації доходів перебуває у межах 16,7–22,6 %, що підтверджує низький рівень автономії місцевих бюджетів за доходами (рис. 2).

З огляду на загальну тенденцію зростання показників надходжень до місцевих бюджетів (власні доходи зросли майже у 4 рази: 2014 р. – 68,6 млрд грн; 2020 р. – 280 млрд грн; трансферти зросли порівняно з 2014 р. у 2,4 разу у 2018 р.; на 23 % – у 2020 р.) рівень децентралізації доходів (частка власних доходів місцевих бюджетів у доходах зведеного бюджету) є досить стабільним (1/5 загальних доходів зведеного бюджету). Структура надходжень до місцевих бюджетів підтверджує значну залежність від фінансової допомоги центрального рівня влади. Так, частка трансфертів, що передаються місцевим бюджетам для забезпечення фінансового вирівнювання (базова дотація), фінансування делегованих повноважень у сфері соціального забезпечення (освітня субвенція, медична субвенція) та надання фінансової допомоги (наприклад для розбудови дорожньої інфраструктури), займає значне місце у надходженнях до місцевих бюджетів (2014 р. – 59,4 %; 2020 р. – 34 %).

Рівень децентралізації місцевих бюджетів за видатками (частка видатків місцевих бюджетів у видатках зведеного бюджету) є досить високим протягом 2014–2019 рр. (коефіцієнт децентралізації видатків перебуває у межах 40,6–46,4 %) та різко змінюється у 2020 р. (29,3 %), що обумовлено, зокрема, зміною пріоритетів державних видатків в умовах пандемії COVID-19 (рис. 3). У процесі реалізації концепції бюджетної децентралізації були запроваджені нові інструменти горизонтального фінансового вирівню-

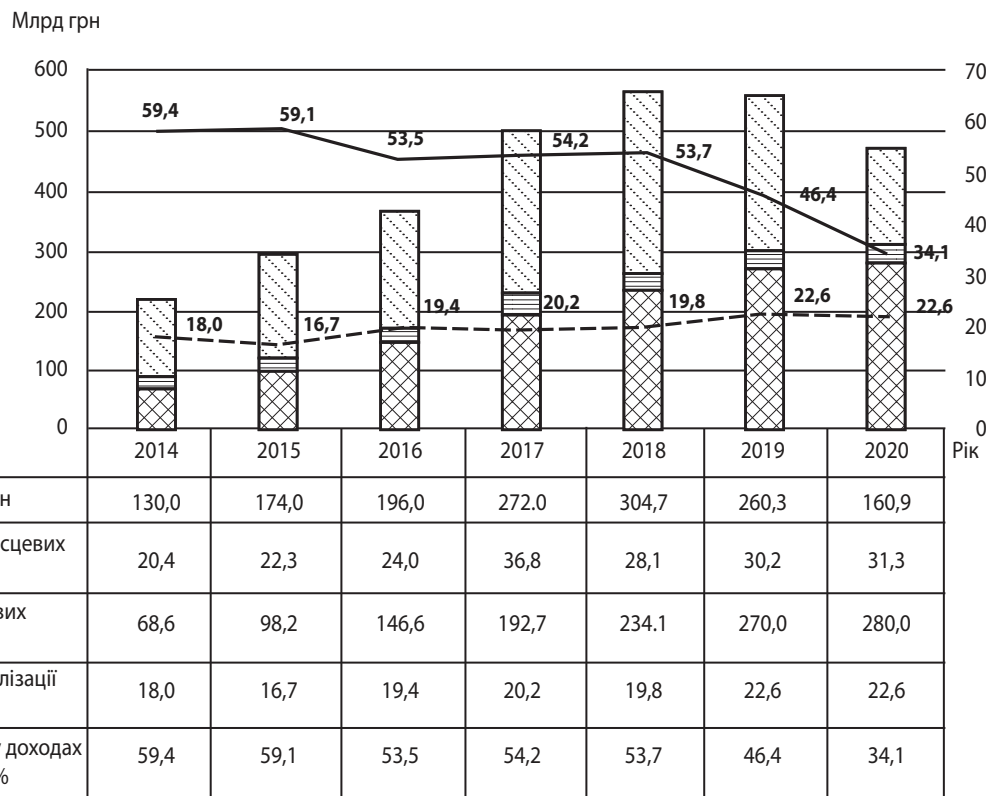

Рис. 2. Динаміка показників доходів місцевих бюджетів за 2014–2020 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [23]

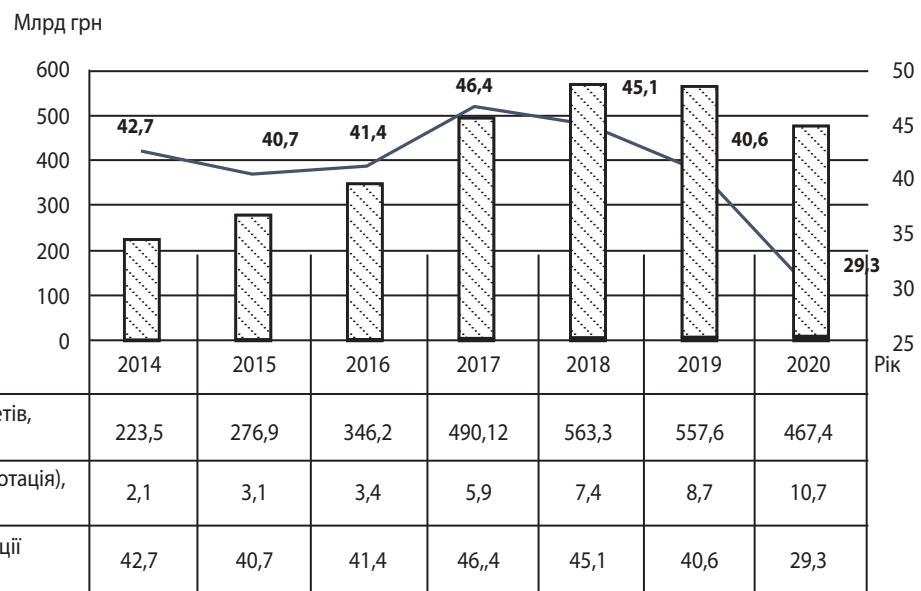

Рис. 3. Динаміка показників видатків місцевих бюджетів за 2014–2020 рр.

Джерело: побудовано авторами за даними [23]

вання та правила їх застосування (базова та реверсна дотації), що сформувало стабільно зростаючий фінансовий потік від місцевих бюджетів до державного бюджету з метою наступного розподілу на користь фінансово неспроможних місцевих бюджетів. Протягом 2020 р. негативні трансферти, у тому числі реверсна дотація (10,7 млрд грн) порівняно з 2014 р. (2,1 млрд грн) збільшилась майже у 5 разів.

Порівняння показників децентралізації за доходами та видатками демонструє стабільний розрив у значеннях (у 2014 р. – 24,7 в. п., у 2017 р. – 26,2 в. п., у 2018 р. – 25,3 в. п.). Це є підтвердженням того факту, що майже $\frac{1}{4}$ частина видатків місцевих бюджетів спрямовується на виконання делегованих, а не власних повноважень органів місцевої влади та місцевого самоврядування. Протягом 2019–2020 рр. ситуація змінюється – розрив у значеннях скорочується (у 2019 р. – 18 в. п., у 2020 р. – 6,7 в. п.). Це є свідченням практичної реалізації заходів децентралізації у сфері бюджетних повноважень за видатками та реформування сфери соціального захисту й охорони здоров'я. Так, значне зменшення видатків місцевих бюджетів у 2020 р. на соціальне забезпечення обумовлено зміною механізмів на державному рівні. Зменшення видатків на охорону здоров'я пов'язане із продовженням реформи медицини і запровадженням фінансування вторинного рівня за рахунок коштів державного бюджету через Національну службу здоров'я, у тому числі за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення.

Законодавчо-нормативні вимоги до розмежування бюджетних повноважень визначені Бюджетним кодексом України (склад доходів, видатків державного бюджету встановлено у главі 5 БКУ, доходи місцевих бюджетів встановлено у ст. 66–99 гл. 11 БКУ, розмежування видатків між бюджетами – ст. 87–93 гл. 14 БКУ). Заходи бюджетної децентралізації сприяли розширенню фінансової бази місцевих бюджетів, в якості додаткових джерел формування доходів місцевих бюджетів застосовано інструмент регулювання відсоткового розподілу загальнодержавних податків між бюджетами. Так, до доходів місцевих бюджетів спрямовується: частина податку (10 %) на прибуток підприємств (для бюджету м. Києва, обласних бюджетів); частина акцизного податку (13,44 %) з пального та 100 % акцизного податку з роздрібною торгівлі підакцизними товарами (для бюджетів міст); частина (1–3 %) рентних платежів з видобутку газу, частина рентних платежів за користування надрами для видобутку корисних копалин (5 % для бюджетів міст, об'єднаних територіальних громад (ОТГ), селищ; 25 % для бюджету м. Києва, обласних бюджетів). Водночас відбулося регулювання (зменшення частки) джерел надходжень, що були раніше в повному та/або в більшому обсязі закріплені за місцевими бюджетами. Так, податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) до 2011 р. в повному обсязі спрямовувався до місцевих бюджетів (до бюджету м. Києва – 100 %, до обласних бюджетів – 25 %, до бюджетів обласних міст – 75 %, до бюджетів районів – 50 %, до бюджетів міст районного значення, селищ – 25 %); починаючи з 2011 р. частина (50 %) ПДФО, що сплачувалась на території м. Києва, почала зараховуватись до державного бюджету, а податок, що сплачувався на території інших територіальних

утворень, в повному обсязі залишався та спрямовувався за встановленими нормативами відрахувань до місцевих бюджетів. У 2014 р. новостворені ОТГ мали право зараховувати до своїх бюджетів 75 % ПДФО; починаючи з 2015 р. встановлено спрямування до державного бюджету 25 % ПДФО по всій території України, тобто до бюджетів міст, ОТГ, селищ надходить замість 75 % тільки 60 % податку, а обласні бюджети отримують замість 25 % тільки 15 % податку; виключенням є встановлений розподіл для м. Києва (до держбюджету спрямовується 60 %, у міський бюджет – 40 %) та м. Севастополя (має залишатися у міському бюджеті 100 %).

Внаслідок законодавчих змін щодо справляння ПДФО (спрямування значної частини до державного бюджету) питома вага цього податку у доходах місцевих бюджетів (без урахування трансфертів) зменшилась з 70 % у 2014 р. до 55 % у 2019 р. (рис. 4). З огляду на бюджетотворюючий характер ПДФО проведення такого регулювання вимагало відповідних компенсаторів. Теоретично до інструментів бюджетного регулювання відносять регулюючі (переадресовані) податки та трансферти, кожен з яких має свої переваги та недоліки. В Україні активно застосовується трансфертний підхід до надання фінансової допомоги місцевим бюджетам. Державна підтримка місцевого та регіонального розвитку з 2014 р. зросла у 71 раз (рис. 5). Питання доцільності й ефективності застосування субвенцій – цільових трансфертів як інструменту бюджетного регулювання має бути предметом окремого дослідження.

Зупинимось на окремих видах надходжень, які віднесені до власних доходів місцевих бюджетів. Місцеві податки (податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки; плата за землю; єдиний податок; транспортний податок; збір за паркування транспортних засобів; туристичний збір) у загальному обсязі власних доходів місцевих бюджетів складають до $\frac{1}{3}$, а щодо всього обсягу надходжень (власних, закріплених доходів, але без трансфертів) – складають до $\frac{1}{4}$. При цьому органи місцевого самоврядування надмірно обмежені у податкових повноваженнях (ставки податків можливо змінювати лише у встановлених державою межах). Головними бюджетотворюючими місцевими податками є єдиний податок, що застосовується у спрощеній системі оподаткування для юридичних осіб, фізичних осіб підприємців, сільськогосподарських виробників, і земельний податок. З урахуванням змін до Податкового кодексу з 2015 р. частка цих у податків структурі надходжень місцевих податків збільшилась (частка єдиного податку – 50–56 %; частка земельного податку – 40–45 %). На нашу думку, важливим є питання використання всіх фінансових резервів, що мають місце, за умови незмінності складу місцевих податків. Йдеться про незадіяний потенціал податку на нерухоме майно. Протягом 2020 р. до місцевих бюджетів надійшло 5,75 млрд грн податку на нерухоме майно, що становить 7,6 % надходжень місцевих податків і зборів, або 1,85 % від загальної суми доходів місцевих бюджетів. Мізерність впливу цього податку на формування фінансової достатності органів місцевого самоврядування пояснюється насамперед особливостями українського законодавства. Платниками податку на нерухоме майно є фізичні та юридичні особи. Для фізичних осіб розмір подат-

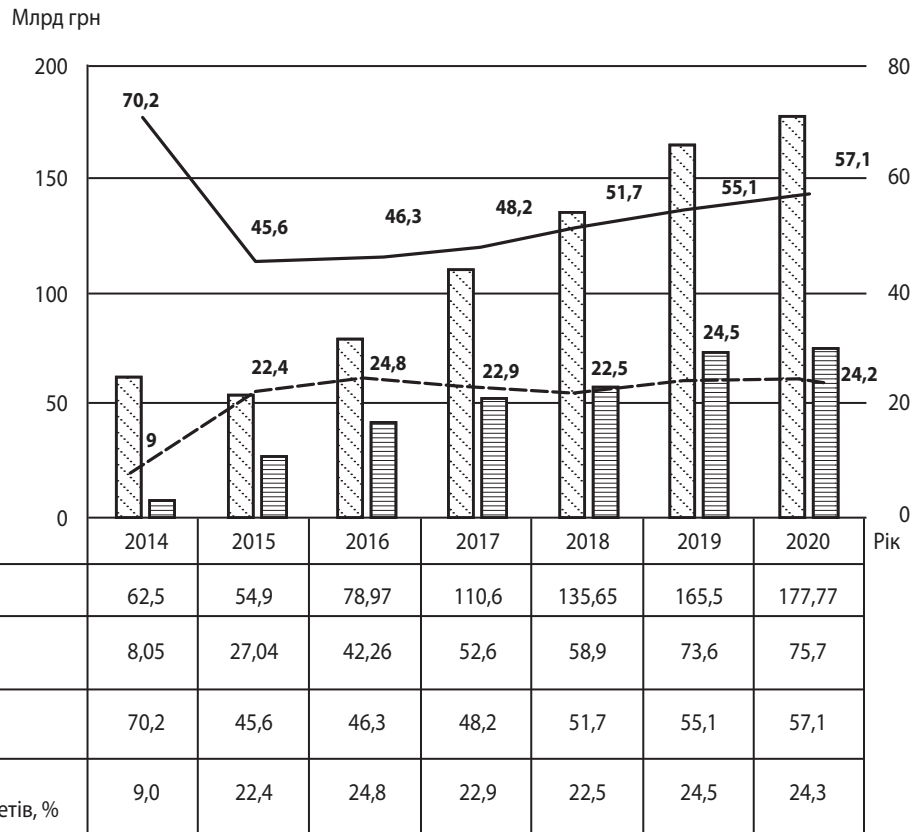

Рис. 4. Динаміка бюджетоутворюючих надходжень місцевих бюджетів

Джерело: побудовано авторами за даними [23]

ку на нерухомість обчислюється контролюючим органом на підставі даних Єдиного державного реєстру речових прав на нерухоме майно; базою для розрахунку є надлишок житлової площі порівняно з неоподатковуваним мінімумом (60 кв. м – для власників квартир, 120 кв. м – для власників будинків, 180 кв. м – для різних типів об'єктів житлової нерухомості), ставка податку, яку встановлюють місцеві органи влади, зазвичай не перевищує 1,5 % від розміру мінімальної зарплати. Юридичні особи повинні вирахувати суму податку самостійно виходячи із загальної площі кожного окремого об'єкта оподаткування на підставі документів, що засвідчують право власності на об'єкт, та підтверджувати оплату шляхом подання декларації. Натомість сплачують податок на нерухомість не всі юридичні особи. З огляду на статус бюджетних організацій, на балансі яких перебувають об'єкти нерухомого майна державної та комунальної власності, звільнення від оподаткування є обґрунтованим. Питання доцільності преференцій (пільгова ставка 0 %), встановлених для окремих груп нежитлової нерухомості приватної форми власності, а саме для об'єктів промислової нерухомості, є відкритим для обговорення. Основними чинниками, що обумовлюють пільги оподаткування для об'єктів промислової нерухомості, є: недостовірність інформації про базу оподаткування (хибність такої аргументації підтверджується діючою практикою оподаткування інших груп нежитлової нерухомості тощо); необхідність стимулювання промислового розвитку (аргумент не знаходить практичного підтвердження

з огляду на тенденцію скорочення промислового виробництва); політична заангажованість (суб'єкти законодавчої ініціативи скоріше орієнтуються на інтереси бізнесових кіл, які опосередковано є власниками промислової нерухомості, а скасування пільгової ставки збільшить податкове навантаження). Сформуємо теоретичний конструкт щодо податку на нерухомість. Так, предмет оподаткування має чіткі ознаки розташування, розглядається виключно як земельні поліпшення (принцип територіальної визначеності); податок є платою за користування локальними місцевими суспільними благами, послугами (принцип еквівалентності); застосування пільг та преференцій для комерційної нерухомості має сприяти підвищенню інвестиційної привабливості окремих територій (принцип ефективного розміщення ресурсів); податок на нерухомість у діючому форматі (коли базою оподаткування є не капітальна вартість об'єкта, а технічні ознаки) все ж таки є специфічною формою податку на багатство (принцип співучасті та справедливості); надходження від оподаткування нерухомості не залежать від результатів господарської діяльності власників (принцип стабільності надходжень). Беручи до уваги теоретичні та нормативні настанови щодо оподаткування нерухомого майна, можна стверджувати про наявність у місцевої влади у цьому секторі дієвих стимулів до збільшення власних доходів бюджетів та зменшення фінансової залежності від центрального рівня влади.

Висновки. З огляду на можливість застосування механістичного підходу до вивчення економічних систем ви-

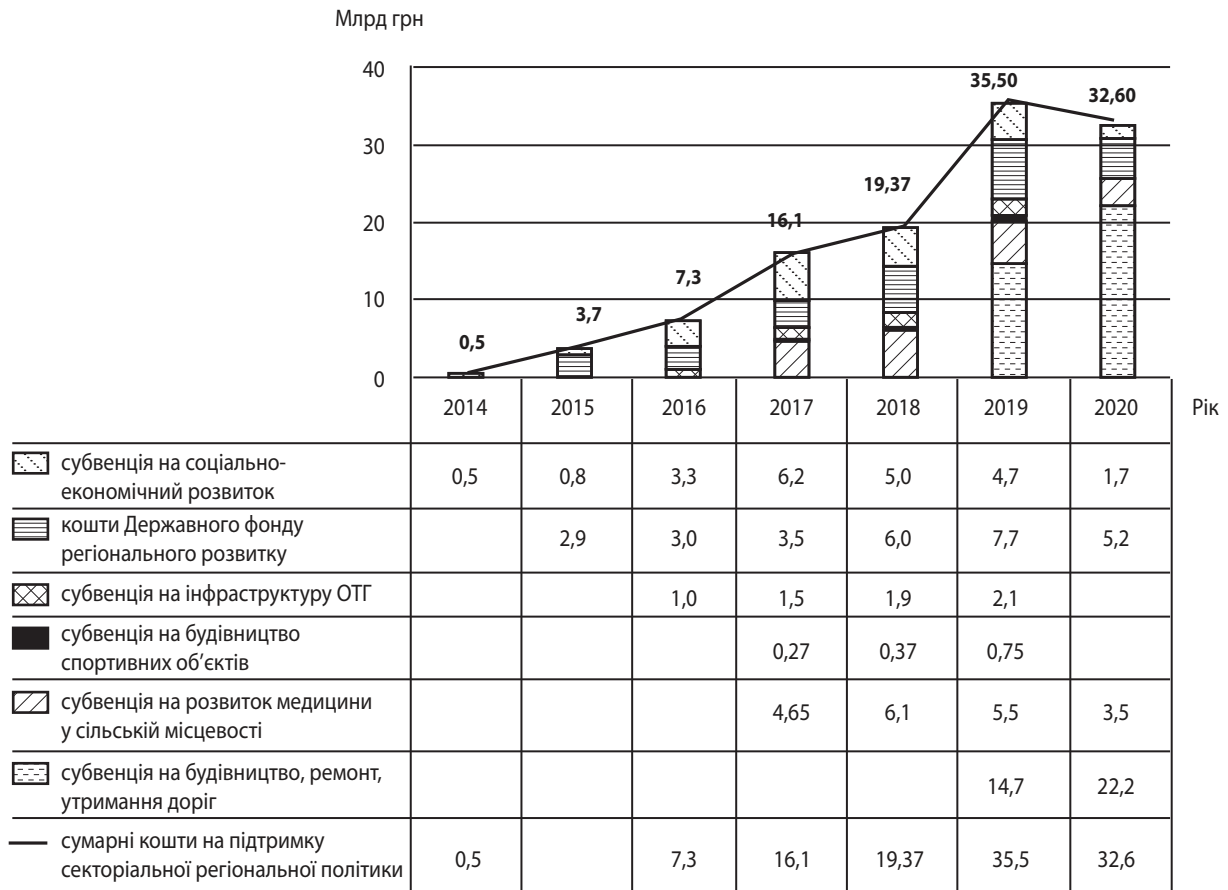

Рис. 5. Державна фінансова підтримка місцевого регіонального розвитку, млрд грн

Джерело: побудовано авторами за даними [23]

окремлено основні ознаки механізму та доведено, що формування бюджетного механізму має базуватися на таких положеннях: бюджетний механізм є складовою частиною загальної системи управління економікою; бюджетний механізм об'єктивно зумовлений існуючими бюджетними відносинами та здійснює зворотний вплив на них; бюджетний механізм змінюється та вдосконалюється на кожному етапі розвитку економіки; змістовність механізму обумовлена комплексом взаємодіючих елементів; механізм має орієнтуватися на максимальну результативність використання бюджетних коштів; механізм має забезпечувати прозорість публічних фінансів.

Враховуючи, що бюджетний механізм є способом практичної реалізації бюджетної політики, пропонуємо розглядати бюджетну політику як систему науково обґрунтованих і законодавчо визначених засад і заходів щодо удосконалення розвитку взаємовідносин між різними ланками бюджету для оптимального збалансування його параметрів з урахуванням бюджетних пріоритетів з метою забезпечення ефективного виконання державою головних її функцій. З огляду на діалектичну єдність бюджетної стратегії і тактики, що становлять бюджетну політику держави, визначено їх основні цільові функції та інструменти, що є важливими для формування бюджетного механізму.

Пропонуємо визначити бюджетний механізм як систему заходів впливу на забезпечення мобілізації до бю-

джету оптимальних обсягів фінансових ресурсів, їх ефективного розподілу та раціонального використання з метою забезпечення макроекономічної збалансованості, сталого розвитку та збереження суверенітету держави, що визначено політикою держави. Складові елементи бюджетного механізму (організаційні моделі та форми; методи бюджетного планування, забезпечення, регулювання; бюджетні інструменти; бюджетно-податкові важелі) пропонуємо об'єднати у відповідні підсистеми механізму, через які проявляються основні функції бюджетного механізму, спрямовані на досягнення поставленої мети: механізм забезпечення; механізм організації; механізм регулювання та стимулювання; механізм обліку та контролю.

З метою дослідження підсистеми бюджетного механізму, а саме механізму регулювання (який реалізується шляхом збалансування бюджетних повноважень і фінансового вирівнювання), проаналізовано особливості прояву бюджетної децентралізації в Україні. Доведено, що запровадження принципу субсидіарності при побудові децентралізованої моделі міжбюджетних відносин унітарної України є на сьогодні оптимальним варіантом балансу між перевагами бюджетного федералізму (що дає максимально допустиму самостійність місцевих органів влади у бюджетному процесі) та унітарною формою бюджетних відносин (як гарантію суверенітету країни, фінансової стабільності в регіонах).

Виявлено системні проблеми бюджетної децентралізації:

- децентралізація відбувається шляхом зміни відповідальних за виконання загальнодержавних функцій;
- децентралізація не торкається механізмів автономії у прийнятті рішень щодо оподаткування та формування додаткових джерел надходжень місцевих бюджетів;
- законодавчо встановлені пільги при мобілізації місцевих податків (а саме податку на нерухоме майно) значно знижують фінансові ресурси місцевих бюджетів);
- зберігається значна залежність місцевих бюджетів від державного бюджету;
- у регулюванні доходів місцевих бюджетів перевага надається трансфертним інструментам (дотації, субвенції), та зменшується вага основного бюджетоутворюючого податку (ПДФО), що в цілому свідчить про декларативність процесів бюджетної децентралізації та підтверджує необхідність удосконалення розподілу бюджетних повноважень.

Пропонований теоретичний конструкт щодо податку на нерухомість доводить доцільність акцентування уваги органів державної та місцевої влади саме на цьому фіскальному інструменті для забезпечення фінансової спроможності місцевих бюджетів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абалкин Л. И. Избранные труды : в 4 т. Т. II. На пути к реформе. Хозяйственный механизм развитого социалистического общества. Новый тип экономического мышления. Перестройка: пути и проблемы. М. : Экономика. 2000. 912 с.
2. Артус М. М., Хижа Н. В. Бюджетна система України : навч. посіб. Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2005. 220 с.
3. Бережна А., Філонич О. Значення діджиталізації в забезпеченні прозорості в управлінні публічними фінансами і активами. *Економіка і регіон : наук. вісник Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»*. 2020. № 1 (76). С. 74–85. URL: <http://eir.nupr.edu.ua/>; <https://drive.google.com/file/d/1z6sEtQ04W2gbZsxm8rGkwZL12kVhp7q/view>
4. Бережна А., Мірошниченко О. Стабілізація місцевих бюджетів як важіль забезпечення фінансової безпеки держави. *Збірник наукових праць Національного університету Державної податкової служби України (економічні науки)*. 2012. № 2. С. 6–24.
5. Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Школик А. М. Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України : монографія. Київ : Центр політико-правових реформ, 2012. 212 с.
6. Варналій З. С., Бугай Т. В., Онищенко С. В. Бюджетний процес в Україні: стан та проблеми інституційного забезпечення : монографія. Полтава : ПолтНТУ, 2014. 271 с.
7. Василик О. Д., Павлюк К. В. Бюджетна система України : підручник. Київ : Центр навч. літ., 2004. 544 с.
8. Возняк Г. Переваги та ризики бюджетної децентралізації: теоретико-методологічні аспекти. *Проблеми економіки*. 2015. № 2. С. 253–257. URL: http://www.problecon.com/export_pdf/problems-ofeconomy-2015-2_0-pages-253_257.pdf
9. Економічна енциклопедія : у 3 т. / відп. ред. С. В. Мочерний. Київ : Академія, 2001. Т. 2. 848 с.
10. Крупка М. І. Фінансово-економічний механізм інноваційного розвитку України. Львів : Видав. центр ЛНУ, 2001. 212 с.
11. Куценко Т. Ф. Бюджетно-податкова політика : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2005. 508 с.
12. Лисяк Л. В. Бюджетна політика у системі державного регулювання економіки : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08. Київ, 2010. 32 с.
13. Наконечна Г., Матвійчук Н. Бюджетна децентралізація в Україні: сутність та основні переваги реалізації реформи. *Історико-правовий часопис*. 2019. № 1 (13). С. 39–44. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu.gov.ua/cgiirbis_64.exe
14. Онищенко С. В. Засади формування ефективної державної політики, орієнтованої на забезпечення бюджетної безпеки. *Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2015. № 2 (167). С. 81–85. URL: https://www.researchgate.net/publication/279159677_BASES_OF_PUBLIC_POLICY_FORMATION_DIRECTED_AT_ENSUREING_BUDGET_SECURITY
15. Пилипенко Я. В. Бюджетна децентралізація в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Державне управління*. 2018. Т. 29 (68). № 5. С. 222–227. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvupa_2018_29%2868%29_5_41
16. Пономаренко В. С., Ястремская Е. Н., Луцковский В. М. Механизм управления предприятием: стратегический аспект : монография. Харьков : Изд-во ХГЭУ, 2002. 252 с.
17. Измалков С. Б., Сонин К. И., Юдкевич М. М. Теория экономических механизмов (Нобелевская премия по экономике 2007 г. часть № 1) // Экономический портал URL: <https://institutiones.com/theories/259--2007-1.html>
18. Фінанси (державні, корпоративні, міжнародні) : [підручник] / за ред. В. О. Онищенко. Полтава : ПолтНТУ, 2015. 600 с. URL: <http://reposit.pntu.edu.ua/handle/PoltNTU/1376>
19. Чаленко А. О неопределенности термина «механизм» в экономических исследованиях. URL: http://kapital-rus.ru/articles/article/o_neopredelennosti_termina_mehanizm_v_ekonomicheskikh_issledovaniyah/
20. Чететов М. В., Чететова Н. Ф., Бережна А. Ю. Бюджетный менеджмент : навч. посіб. : у 2 ч. Харків : ВД «ІНЖЕК», 2004. 1000 с.
21. Чугунов І. Я. Фінанси України: інституційні перетворення та напрямки розвитку. Київ : ДНУ АФУ, 2009. 848 с.
22. Юрій С. І., Федосов В. М., Алексеєнко Л. М. та ін. Фінанси : підручник. Київ : Знання, 2008. 611 с.
23. Міністерство фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/vykonannya-dokhodiv-mistsevyykh-biudzhativ>

REFERENCES

- Abalkin, L. I. *Izbrannyye trudy* [Selected Works], vol. 2. Na puti k reforme. Khozyaystvennyy mekhanizm razvitogo sotsialisticheskogo obshchestva. Novyy tip ekonomicheskogo myshleniya. Perestroyka: puti i problemy. Moscow: Ekonomika, 2000.
- Artus, M. M., and Khyzha, N. V. *Biudzhetna sistema Ukrainy* [Budget System of Ukraine]. Kyiv: Vyd-vo Yevrop. un-tu, 2005.
- Berezhna, A., and Filonych, O. "Znachennia didzhitalizatsii v zabezpechenni prozorosti v upravlinni publichnymy finansamy i aktyvamy" [The Importance of Digitalization in Ensuring Transparency in the Management of Public Finances and Assets]. *Ekonomika i rehion : nauk. visnyk Natsionalnoho universytetu «Poltavska politekhnika imeni Yurii Kondratiuka»*. 2020. <http://eir.nupr.edu>

ua/; <https://drive.google.com/file/d/1z6sEtQ04W2gbZsxm8rGkwZL12kVhp7q/view>

Berezhna, A., and Miroschnychenko, O. "Stabilizatsiia mistsevykh biudzhetyv yak vazhil zabezpechennia finansovoi bezpeky derzhavy" [Stabilization of Local Budgets as a Lever to Ensure the Financial Security of the State]. *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho universytetu Derzhavnoi podatkovoi sluzhby Ukrainy (ekonomichni nauky)*, no. 2 (2012): 6-24.

Boryslavska, O. M., Zaverukha, I. B., and Shkolyk, A. M. *Dezentralizatsiia publichnoi vlady: dosvid yevropeiskykh krain ta perspektyvy Ukrainy* [Decentralization of Public Power: the Experience of European Countries and Prospects of Ukraine]. Kyiv: Tsentri polityko-pravovykh reform, 2012.

Chalenko, A. "O neopredelennosti termina «mekhanizm» v ekonomicheskikh issledovaniyakh" [On the Uncertainty of the Term «Mechanism» in Economic Research]. http://kapital-rus.ru/articles/article/o_neopredelennosti_termina_mehanizm_v_ekonomicheskikh_issledovaniyah/

Chechetov, M. V., Chechetova, N. F., and Berezhna, A. Yu. *Biudzhetni menedzhment* [Budget Management]. Kharkiv: VD «INZHEK», 2004.

Chuhunov, I. Ya. *Finansy Ukrainy: instytutsiini peretvorennia ta napriamky rozvytku* [Finance of Ukraine: Institutional Transformations and Directions of Development]. Kyiv: DNU AFU, 2009.

Ekonomichna entsyklopediia [Economic Encyclopedia], vol. 2. Kyiv: Akademiia, 2001.

"Finansy (derzhavni, korporatyvni, mizhnarodni)" [Finance (State, Corporate, International)]. Poltava: PoltNTU, 2015. <http://reposit.pntu.edu.ua/handle/PoltNTU/1376>

Izmalkov, S. B., Sonin, K. I., and Yudkevich, M. M. "Teoriya ekonomicheskikh mekhanizmov (Nobelevskaya premiia po ekonomike 2007 g. chast no. 1)" [The Theory of Economic Mechanisms (Nobel Prize in Economics 2007, Part Number 1)]. *Ekonomicheskii portal*. <https://instituciones.com/theories/259-2007-1.html>

Krupka, M. I. *Finansovo-ekonomichnyi mekhanizm innovatsiinoho rozvytku Ukrainy* [Financial and Economic Mechanism of Innovative Development of Ukraine]. Lviv: Vydav. tsentr LNU, 2001.

Kutsenko, T. F. *Biudzhetno-podatкова polityka* [Fiscal Policy]. Kyiv: KNEU, 2005.

Lysiak, L. V. "Biudzhetna polityka u systemi derzhavnogo rehuliuвання ekonomiky" [Budget Policy in the System of State Reg-

ulation of the Economy]: *avto-ref. dys. ... d-ra ekon. nauk* : 08.00.08, 2010.

Ministerstvo finansiv Ukrainy. <https://mof.gov.ua/uk/vykonnannya-dokhodiv-mistsevykh-biudzhetyv>

Nakonechna, H., and Matviichuk, N. "Biudzhetna dezentralizatsiia v Ukraini: сутність та основні переваги реформи" [Budget Decentralization in Ukraine: the Essence and Main Advantages of the Reform]. *Istoryko-pravovyi chasopys*. 2019. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe

Onyshchenko, S. V. "Zasady formuvannya efektyvnoi derzhavnoi polityky, oriietovanoi na zabezpechennia biudzhetnoi bezpeky" [Principles of Forming an Effective State Policy Focused on Ensuring Budget Security]. *Visnyk KNU imeni Tarasa Shevchenka*. *Ekonomika*. 2015. https://www.researchgate.net/publication/279159677_BASES_OF_PUBLIC_POLICY_FORMATION_DIRECTED_AT_ENSUREING_BUDGET_SECURITY

Ponomarenko, V. S., Yastremskaya, Ye. N., and Lutskovskiy, V. M. *Mekhanizm upravleniya predpriyatyyem: strategicheskii aspekt* [Enterprise Management Mechanism: Strategic Aspect]. Kharkiv: Izd-vo KhGEU, 2002.

Pylypenko, Ya. V. "Biudzhetna dezentralizatsiia v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku" [Budget Decentralization in Ukraine: Current Status and Development Prospects]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriia: Derzhavne upravlinnia*. 2018. http://nbuv.gov.ua/UJRN/sntvupa_2018_29%2868%29_5_41

Varnalii, Z. S., Buhai, T. V., and Onyshchenko, S. V. *Biudzhetni protsesy v Ukraini: stan ta problemy instytutsiinoho zabezpechennia* [Budget Process in Ukraine: State and Problems of Institutional Support]. Poltava: PoltNTU, 2014.

Vasylyk, O. D., and Pavliuk, K. V. *Biudzhetna systema Ukrainy* [Budget System of Ukraine]. Kyiv: Tsentri navch. lit., 2004.

Vozniak, H. "Perevahy ta ryzyky biudzhetnoi dezentralizatsii: teoretyko-metodolohichni aspekty" [The Benefits and Risks of the Budget Decentralization: Theoretical and Methodological Aspects]. *Problemy ekonomiky*. 2015. http://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2015-2_0-pages-253_257.pdf

Yurii, S. I. et al. *Finansy* [Finance]. Kyiv: Znannia, 2008.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2021 р.